<u>חנוכה – חינוך לגאולה</u>

<u>חנוכה על שום מה?</u>

מדוע החג שנקבע לזכר הנסים שנעשו למכבים נקרא דווקא בשם – **חנוכה**? הסברים רבים ניתנו לכך. את אחד ההסברים החשובים נתן רבי צבי אלימלך מדינוב (בספרו בני יששכר, חודש כסלו, מאמר ג, ג). לדעתו השם חנוכה בא מלשון – **חינוך**, לא סתם חינוך אלא **חינוך לגאולה.** חברי בית הדין של בית חשמונאי, שקבעו את החג הזה לדורות, ידעו ברוח קודשם, שבית המקדש השני יחרב ועם ישראל יצא לגלות נוספת, ארוכה ללא מידע מתי היא תסתיים, שלא כמו בגלות הראשונה, שהסתיימה בדיוק לאחר 70 שנה כפי שירמיהו הנביא נבא מראש. הנס שנעשה למכבים במציאת פך שמן אחד טהור, שהספיק להדלקת המנורה במשך 8 ימים, היה מעין צידה אחרונה לפני היציאה לדרך מפותלת וקשה. היתה זו מעין מתנה אלוקית אחרונה, האמורה להאיר את חשכת הגלות, ולעודד את היהודים, גם במצבים הקשים ביותר – אל יאוש! האמינו שישנה השגחה אלוקית בשמים שלא תיתן לעם הנצח להיעלם. האור הדקיק של נרות החנוכה, נסך עוז ותעצומות אדירים בלבבות היהודים השבורים והרצוצים, וחיזקו את אמונתם - הגאולה יכולה להגיע בכל רגע, ונסים יכולים להתרחש כמו בימי המכבים! את פך השמן הקטן, שהיה חתום בחותמו של הכהן הגדול שהיונים לא יכלו לטמאו, לקחו היהודים אתם לכל קצווי תבל, הרבה בזכותו שרדנו את הגלות הנוראית והגענו עד הלום. **בכל הדורות ובכל מיני שיטות, ניסו אומות העולם, בשנאתם, לנפץ פך קטן זה ולכבות את האור המיוחד המאיר מהנרות הללו, אך הם לא הצליחו בכך, כי יד נעלמה משמים 'מטיבה' את הנרות הנצחיים האלו כבר אלפי שנים.**

<u>איתות אלוקי</u>

דברי חיזוק נוספים עלינו ללמוד ממתתיהו ובניו, דווקא בימים אלו, והפעם מנקודת ההתחלה. מתתיהו הבין שהוא נמצא ברגע היסטורי גורלי בתולדות עם ישראל. יהודים רבים, ללא בושה, התייוונו וקיבלו בשמחה את התרבות היוונית המערבית 'הנאורה', הנוצצת והמפתה. מתתיהו בחכמתו הבין היטב, שאם הוא לא יפעל מיד, עם ישראל יימצא בסכנה ובשמד רוחני, וספק אם תהיה לו תקומה. בלית ברירה הוא הכריז על מרד במלכות יוון האדירה. רבים האשימו אותו ואת בניו בהאשמות קשות והגיוניות למדי - מי מינה אתכם, באיזו סמכות אתם מסכנים את בנינו, אתם לא רואים שיש כעת מזרח תיכון חדש, אנו מדינה קטנה (ראו במפה להלן) ללא עצמאות ברצוננו להשתלב במרחב ואתם מסכנים את השלום הנכסף, אתם בכלל קומץ קטן של פנטים-דתיים חשוכים וקיצונים, האם זה ראלי לנצח את הצבא החזק ביותר בעולם, הרי אתם בסכ"ה בני תורה לא מלומדי מלחמה, אין לכם צבא ונשק כיצד תנצחו? מתתיהו ובניו הכהנים מסרו נפשם למען עם ישראל, תורתו וארצו, וזאת מתוך אמונה גדולה וביטחון בקב"ה שיעזור להם, כי על כבוד שמים הם נלחמו. במשך הקרבות הקשים של יהודה המכבי, הוא היה זקוק לתשובות ולאיתות אלוקי מהשמים, שהמרד שהכריז אביו, והקרבות המרים שהוא עומד בראשם, בהם נפלו מיטב הבנים – היו לרצון גם ליושב במרומים. ואכן האיתות הגיע בצורת נס פך השמן, שהדליק במשך 8 ימים את **המנורה** - **המסמלת את השראת השכינה וההשגחה האלוקית הנצחית על עם ישראל בכל מצב.** הנס במנורה לימד את העם כולו, שגם הניצחונות במלחמה היו בנס ובעזר אלוקי. ואכן, יש הסוברים שהיום הראשון של חנוכה נקבע לזכר הנצחון הנסי במלחמה, ועל כך אנו מודים ב"על הנסים" (ע"פ המהר"ל בנר מצוה ועוד). **כשיש מסירות נפש אמתית למטה על התורה וקיום מצוותיה, יש עזרה גדולה מלמעלה!**

<u>נחלת אבותינו</u>

המכבים נלחמו על הבית, על ארצם הקדושה שהובטחה לאבות האומה ע"י הקב"ה. כל הקרבות של יהודה המכבי, לפני טהרת המקדש ולאחריו, **היו בגב ההר, ביהודה ובשומרון, לאורך 'דרך האבות' בה צעדו אבותינו, לפני אלפי שנים, ורוב סיפורי התנ"ך התרחשו שם** (ראו במפות להלן). הבן האחרון של מתתיהו שנשאר בחיים – שמעון, כבש בשנת 142- את גזר ויפו מידי היוונים. אנטיכוס בן דימטריוס ששלט אז בארץ, דרש ממנו, ברוב חוצפתו, להחזיר לו מיד את הערים האלו ה'כבושות', כי הן שייכות לו. בלי להתבלבל, השיב לו שמעון בגאון (ומנהיגינו היום יכולים ללמוד ממנו כיצד עונים לאויבינו):

לא ארץ נוכריה לקחנו, ולא ברכוש נכרים משלנו, כי אם נחלת אבותינו אשר בידי אויבינו בעת מן העתים בלא משפט נכבשה. ואנחנו כאשר הייתה לנו עת - השיבונו את נחלת אבותינו !!!

מה עלינו ללמוד דווקא היום מגבורת החשמונאים?

כאשר מתתיהו ובניו הכריזו על המרד באימפריה היוונית האדירה, האשימו אותם אחיהם המתייוונים בטיעונים, לכאורה, הגיוניים וצודקים: אתם לא ריאליים, האם יש לכם סיכוי מזערי לנצח את הצבא הגדול והטוב בעולם? איזה צבא ונשק יש לכם? מי יצטרף אליכם, הרי רוב העם רוצה להשתלב במזרח התיכון החדש? מי הסמיך אתכם לצאת להרפתקה המסכנת את כל העם ואת עתיד ילדינו, הרי אתם קומץ של כהני דת מיושנים וקיצוניים? מתתיהו ידע היטב שהוא נמצא ברגע גורלי בתולדות עם ישראל. אם רצון המתייוונים יתגשם, זהו סופו של עם ישראל שבמהרה יאבד את ייחודו, יתבולל ויעלם מהעולם. יהודה המכבי ואחיו ידעו היטב, שלא כמות החיילים וטיב הנשק בלבד מביאים את הניצחון, פעמים רבות בהיסטוריה היהודית הוכח, שהאיכות והגבורה הרוחנית הם שגרמו למעטים לנצח את הרבים והחזקים. גבורתם ואומץ ליבם של החשמונאים, שהיו בני תורה, נבעו מאמונה גדולה ואמתית בקב"ה שיעזור להם במאבקם, כי הם מסרו את נפשם על ערכי תורת הנצח, נלחמו על ביתם ועל ארץ אבותם, והאמינו בכל לב בצדקת דרכם.

לפני הקרב השני, במעלה בית חורון, יהודה המכבי עודד את חייליו העייפים, הרעבים והפוחדים מפני צבאו הגדול של סירון שר הצבא היווני. כך הוא אמר להם:

אין מעצור לפני שמים להושיע ברבים, כי לא ברוב חיל ניצחון המלחמה, ומן השמים הגבורה. הם באים אלינו ברוב גאוה ופשע להשמיד אותנו ואת נשינו ואת בנינו ולבוז אותנו, ואנחנו נלחמים על נפשותינו ועל תורתנו. והוא יגוף אותם לפנינו, ואת אל תראו מפניהם. (חשמונאים א' ג, טז)

לאחר שיהודה המכבי נפל בקרב, ויהונתן אחיו נרצח, שמעון אחיהם תפס את הפיקוד. הוא המשיך במלחמה והצליח לכבוש מידי היוונים את הערים החשובות גזר ויפו. השליט היווני, אנטיוכוס בן דימטריוס, דרש בחוצפה משמעון להחזיר לו ערים אלו כי הן שייכות לו. שמעון שלח לו מיד תשובה, ללא מורא ומתוך גאווה יהודית, ועם הרבה חוכמה ואמת היסטורית:

לא ארץ נוכריה לקחנו, ולא ברכוש נוכרים משלנו, כי אם נחלת אבותינו אשר בידי אויבינו בעת מן העתים בלא משפט נכבשה. ואנחנו כאשר הייתה לנו עת - השיבונו את נחלת אבותינו !!! (חשמונאים א' טו, לג)

גם אנו כיום צריכים להלך בדרכם של החשמונאים, להאמין בצדקת דרכנו, ולומר בקול צלול, כלפי פנים ויותר כלפי חוץ – איננו כובשים זרים, חזרנו בחסדי שמים לנחלת אבותינו, בה נקיים בגאון את מצוות תורתנו הנצחית. השנה נציין 60 שנה לניצחון המדהים במלחמת ששת הימים והנסים הגלויים שהיו בה. חזרנו ליהודה ולשומרון, ארץ החשמונאים ואתרי הקרבות שלהם. לאור נרות החנוכה נזכור בימים הקשים העוברים

עלינו, את כוחו של פח השמן הקטן, שכל אלו שקמו לטמאו ולהשמידנו נעלמו מהעולם, כי: **"לא ברוב חיל ניצחון מלחמה, ומן השמים הגבורה"!**

א. נאום יהודה המכבי לפני קרב מעלה בית חורון:

נקל כי יסוגרו רבים בידי מעטים ואין מעצור לפני שמים להושיע ברבים או במעטים. כי לא ברוב חיל ניצחון המלחמה ומן השמים הגבורה. הם באים אלינו ברב גאווה ופשע להשמיד אותנו ואת נשינו ואת בנינו ולבוז אותנו, ואנחנו נלחמים על נפשותינו ועל תורתנו. והוא יגוף אותם לפנינו ואתם אל תיראו מפניהם.

(חשמונאים, א' ג, טז-כג)

ב. נאום יהודה המכבי לפני קרב אמאוס:

אל תיראו מהמונם ומעברתם אל תפחדו, זכרו איך נושעו אבותינו בים סוף כאשר רדף אחריהם פרעה בחיל גדול, ועתה נקרא לשמים, אם יחפוץ בנו ויזכיר ברית אבות והשמיד את המחנה הזה מפנינו היום. וידעו כל הגוים כי יש פודה ומציל לישראל.

(חשמונאים א' ד, ח-יב)

ג. שמעון לדמיטריוס שדרש לקבל חזרה את גזר ויפו:

לא ארץ נוכריה לקחנו, ולא ברכוש נכרים משלנו, כי אם נחלת אבותינו אשר בידי אויבינו בעת מן העתים בלא משפט נכבשה. ואנחנו כאשר הייתה לנו עת - השיבונו את נחלת אבותינו !!!
(חשמונאים א' טו, לג)

<u>הסוד של נס פך השמן – מהדרין מן המהדרין</u>

מדוע היה צורך שנס פך השמן ימשך דווקא שמונה ימים? אחת התשובות שניתנה לשאלה זו היא זו - היה צורך ב-8 ימים כדי להגיע ליישוב תקוע בנחלת שבט אשר שבצפון, שם היו זיתים מהם ניתן היה להכין שמן **מהודר**, לחזור לירושלים ולהכין את השמן. שאלו רבים - לשם מה היה צורך בנס זה, הרי: 1. היה ניתן להשתמש בשמן טהור מאזור ירושלים, למרות שהיה פחות מהודר; 2. היה מותר להשתמש בשמן טמא, כי על פי ההלכה "טומאה הותרה בציבור" - בשעת הדחק מותר להקריב קורבן ציבור במצב של טומאה; 3. היה אפשר להשתמש בפתילות יותר דקות, כך השמן (מהפך שנמצא) יכל להספיק ל-8 ימים?

היוונים רצו בגזרותיהם לנתק את הקשר המיוחד ואת הברית בין עם ישראל לקב"ה. התרבות היוונית שהם הביאו אתם, גרמה ליהודים רבים להמשיך לקיים מצוות, אך רק באופן טכני-חיצוני, בדיעבד וכעול. לעומתם, החשמונאים התייחסו לעבודת ה' כזכות, ואת מצוות ה' הם קיימו לכתחילה ובכל מצב, על כך הם יצאו למאבק נגד היוונים והמתיוונים. כאשר הם באו לטהר את בית המקדש מטומאת היוונים, ולחנוך מנורה חדשה (הראשונה נשדדה ע"י אנטיכוס), הם רצו להדגיש לעם את **ה"לכתחילה" בעבודת ה'**, לכן הם רצו לקיים את מצוות הדלקת המנורה באופן של "לכתחילה" – בשמן טהור ומהודר. הואיל והם **הידרו** ורצו לקיים את המצווה בשלמות, החזיר להם הקב"ה **בהידור**, וסייע להם בנס המיוחד בשמן. מסיבה זו, דווקא בהדלקת נרות חנוכה, נוהגים בכל העדות להדליק כ"**מהדרין מן המהדרין"** (כל יום מוסיפים נר). השם **חנוכה** הוא על שם **החינוך** מחדש של המזבח והמנורה שנטמאו ע"י היוונים. ללמדנו - **שבענייני חינוך לתורה ומצוות,** בעיקר של ילדים, תמיד יש לשאוף לכתחילה ולהידור.

<u>חובת נשים ובנות במצוות נר חנוכה – ניצחון הבית היהודי!</u>

במסכת שבת (כג, א) למדנו: "אמר רבי יהושע בן לוי: נשים **חייבות** בנר חנוכה **שאף הן היו באותו הנס**." מעיקר הדין, נשים היו צריכות להיות פטורות מכך, אך הואיל וגם הן היו שותפות בנס, לכן גם הן חייבות בהדלקה. באיזה נס מדובר כאן? מבאר שם רש"י, שהנשים ניצלו מהגזירה הנוראית של היוונים, שנגזרה דווקא עליהן – כל כלה ביום חתונתה, עליה להיות בתחילה עם הטפסר (מפקד) היווני ורק אחר כך עם חתנה בחיר ליבה. היתה בכך פגיעה קשה נוראית בטהרת הבית היהודי ובכבודן של בנות ישראל. רש"י הוסיף טעם נוסף - נס ההצלה נעשה ע"י אישה. רש"י רמז ליהודית בת יוחנן כהן גדול, שהרגה באומץ לב רב את ראש הצוררים, ובכך הביאה תשועה גדולה לעם ישראל.

ואכן, כך פסק להלכה מרן השולחן ערוך (סי' תרעה סע' ב): "אישה מדלקת נר חנוכה **שאף היא חייבת בה"**. היום נשים לא מדליקות בפועל מהטעם - **"אשתו כגופו"**, כלומר: כאשר הבעל מדליק זה נחשב כאילו גם היא הדליקה (משנה ברורה שם ס"ק ט'). לכן, במקרה והבעל לא נמצא בבית, כגון: שהוא יצא למילואים – חובה על אשתו להדליק נרות חנוכה בביתם, והבעל יוצא ידי חובה בהדלקתה (משנה ברורה שם ס"ק ט, סי' תרעז ס"ק ב וביאור הלכה שם סע' ג ד"ה "ולהדליק בפ"ע").

היוונים ניסו לפגוע בערכים המקודשים ביותר לעם היהודי. ראשית הפגיעה היתה בבית **הלאומי** - **בבית המקדש**. הם לא רצו להחריבו פיזית, אלא לטמא את פנימיותו, את השמן בו הכהן הדליק את המנורה, המלמדת באורה הצלול, שיש כח רוחני-אלוקי מעבר לטבע הגשמי אותו העריצו היוונים. אך היוונים לא הסתפקו בכך, הם ידעו היטב שהחוסן הלאומי נובע מהחוזק של הבית **הפרטי** – מקדושתה וטהרתה של **המשפחה** בישראל. לכן, הם ניסו בכל כוחם לפגוע במשפחה, ולטמא את האשה התורמת כל כך הרבה לביצורה ולייחודה. בנוסף לגזירה שנזכרה לעיל, גזרו היוונים על עם ישראל - להסיר את הבריחים מהדלתות שבפתח ביתם (מדרש חנוכה). וזאת כדי לא לאפשר קיום חיי משפחה **טהורים וצנועים**. חג החנוכה הוא חג של חיזוק ערכי הבית והמשפחה, לכן רק בו יש דין מיוחד הנוגע לבית - "מצוות חנוכה - נר איש **וביתו"** (שבת כא, ב)! ונוסיף לדייק, המאבק נגד היוונים והמתיוונים היה על **הפתח** של הבית - אילו ערכים יכנסו לבית היהודי ואלו לא. האם להמשיך לקבוע מזוזה בפתח הבית, בה כתוב: "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד", או להסירה מתוך רצון שלא להבליט את הייחוד היהודי כדי להשתלב ביתר קלות בתרבות היוונית שכבשה את כל העולם. מכאן נבין את המיקום המיוחד שקבעו חכמינו להדלקת החנוכיה: "נר חנוכה משמאל **ומזוזה** מימין" (שם כב, א), 'מצווה להניחה בטפח הסמוכה **לפתח'** (שם). זה לא רק כדי לפרסם את הנס כלפי הרחוב, אלא גם כדי לפרסם את הניצחון של הבית היהודי וערכיו הנצחיים, על כל אלו שניסו להורסו ולטמאו.

"הטהרה והצניעות [הן] המטרה הראשית בחיי המשפחה, ואחריהם ימשכו יתר המידות והדעות הישראליות" (הראי"ה קוק, עין איה, שבת א עמ' 61).

<u>פרשת וישב</u>

<u>מכירת יוסף - וחנוכה</u>

בכל שנה צפה ועולה השאלה הנוקבת: **כיצד השבטים, קדושי עליון, התאכזרו כל כך אל יוסף אחיהם, ומכרו אותו למצרים?**

הראי"ה קוק (שמועות הראי"ה, פרשת וישב) נתן לכך הסבר מקורי, אותו הוא קשר באופן נפלא לחג החנוכה החל בסמוך לפרשתנו. מיעקב אבינו ואילך התחיל בניינו של עם ישראל, השבטים היו צריכים להחליט - כיצד קדושת ישראל תופיע בעולם, וכיצד עם ישראל צריך להפיץ את אור ה' בעולם? שני אחים, שבלטו בכושר הנהגתם, יוסף ויהודה, היו חלוקים באיזו שיטה יש לעשות זאת. יוסף סבר, שיש צורך להימצא בקרבת הגויים כדי ללמדם את דרך ה', רק כך קדושת ישראל תשפיע עליהם והם יתקנו את מעשיהם הרעים. יהודה חלק עליו, הוא סבר שבשיטה זו יש סכנה לקיומו של עם ישראל. לדעתו על עם ישראל לחיות בנפרד מהגויים, כמו שנאמר: "הֶן עָם לְבָדָד יִשְׁכֹּן" (במדבר כג, ט), שמא המגע הישיר אתם ישפיע לרעה על עם ישראל. מכאן מובנת הצעתו של יהודה: "מַה בֶּצַע, כִּי נַהֲרֹג אֶת אָחִינוּ, וְכִסִּינוּ, אֶת דָּמוֹ. לְכוּ וְנִמְכְּרֶנּוּ לַיִּשְׁמְעֵאלִים, וְיָדֵנוּ אַל תְּהִי בוֹ" (בראשית לז, כו-כז). אם רצונו של הקב"ה שהנהגת עם ישראל תהיה על פי שיטת יוסף, מה הטעם להרוג אותו. נמכור אותו למצרים, כך הוא יהיה בין הגויים לפי שיטתו. אם הוא ימשיך לקיים שם את הערכים שלמד בבית יעקב אבינו, סימן שמשמים קבעו ששיטתו היא הנכונה.

אחת הגזירות של היוונים היתה: "כתבו לכם על קרן **השור** שאין לכם חלק **באלוהי ישראל"** (בראשית רבה ב, ד). הם "פסקו" לעם ישראל שהשיטה הנכונה היא שיטתו של יוסף, המשול לשור, כפי שברך משה שבט זה: "בְּכוֹר **שׁוֹרוֹ** הָדָר לוֹ" (דברים לג, יז). היוונים "פרצו חומות מגדלי" - את חומות בית המקדש שבטאו את החיץ שבין קדושת ישראל לגויים. הם רצו שעם ישראל יחיה בין הגויים ויתבולל בהם, ולא יבליט את ייחודו כעם הנבחר. היוונים טעו טעות קשה בהבנת שיטתו של יוסף. הוא בשום אופן לא התכוון להורדת מחיצות ולהתבוללות, אלא שעם ישראל יהיה מורה הדרך לכל העמים, כיצד יש לחיות על פי מצוותיו של "אלוהי ישראל".